

RECENSIE

Frank Vermunt: Een brug naar praktisch spreek- en luisteronderwijs

Kees de Heer, *Sprekenderwijs*, Zutphen, Thieme, 1996. Theorieboek ISBN 90 03 23010 2, f 22,90; modulenboek ISBN 90 03 23012 9, f 10,90; docentenhandleiding ISBN 90 03 23014 5, f 20.

Tot voor kort kon de situatie in het spreek- en luisteronderwijs Nederlands getypeerd worden met een niet-Nederlandse benaming: *The Grand Canyon*. Wie enerzijds behoeftenonderzoeken en beleidsvoorstellen van de afgelopen tien jaar bezag en anderzijds het oor te luisteren legde in het leslokaal, ontdekte een gapende kloof tussen opvattingen over het belang van mondelinge taalvaardigheid en de praktijk in de les. Respondenten bij diverse onderzoeken en enquêtes gaven het spreken en luisteren stevast een hoge prioriteit. In het leslokaal bleef het – op het geluid van een enkele spreker na – echter tamelijk stil. Verbazen doet mij de geringe mate, waarin er feitelijk aandacht besteed wordt aan spreek- en luisteronderwijs eigenlijk niet. Er zijn vele hindernissen te nemen voordat zowel leerlingen als docenten voldoende vertrouwen hebben in een goede afloop van een lessenreeks spreken en luisteren.

Toch lijkt het gesproken Nederlands de laatste jaren het tij mee te hebben, zo constateert ook Kees de Heer, schrijver van 'Sprekenderwijs'. Om te beginnen mag men de hoop koesteren dat de Basisvorming op termijn haar vruchten gaat afwerpen op dit terrein. Daarnaast heeft de Commissie Vernieuwing Eindexamens Nederlandse Taal en Letterkunde (CVEN) uitdrukkelijk aandacht besteed aan mondelinge taalvaardigheid. In het *Advies Examenprogramma's HAVO en VWO*

Nederlands (december 1995) krijgt spreekvaardigheid een groter accent dan in het verleden het geval was. Maar helaas is er voor de alledaagse praktijk nog weinig voorhanden. Volgens De Heer ontbreken tot op heden de boeken en methodes die leerlingen en docenten een didactische aanpak bieden. Hij wil met dit boek in deze behoefte voorzien en is erin geslaagd een praktische en zelfwerkzaamheid stimulerende cursus voor de bovenbouw HAVO en VWO op te zetten.

De methode bestaat uit een theorieboek en een modulenboek. Het theoriegedeelte is gesplitst in twee afdelingen. De A-afdeling bevat regels, eigenaardigheden en grilligheden die de (spreek)taal omvatten, ze zijn bedoeld als bouw materiaal voor leerlingen die streven naar verbetering van hun mondelinge taalvaardigheid in de dagelijkse en in de lespraktijk. In afdeling B worden respectievelijk de techniek van het betogen, het discussiëren en het debatteren behandeld. Fasen in deze gespreksvormen, taken van deelnemers en luisteraars en de beoordeling van prestaties komen hier aan de orde.

Het modulenboek bestaat uit negen modulen. In de eerste drie modulen wordt het betoog behandeld, de discussie en het debat komen in respectievelijk de modulen 4 tot en met 6 en 7 tot en met 9 aan bod. Als gekozen is voor een van de mogelijke gespreksvormen kunnen leerlingen, startend in het modulenboek, aan de slag. De modulen zijn zo opgezet dat leerlingen grotendeels zelfstandig of in kleine groepjes samenwerkend, actief zijn. De docent treedt hierbij op als indirecte begeleider of procesbewaker. Veel opdrachten leiden de leerlingen volgens een herkenbaar patroon naar een einddoel. Eerst wordt verwezen naar de relevante delen van het theorieboek, vervolgens worden opdrachten gegeven die moeten leiden tot het uitwisselen van antwoorden en meningen. Over verschillen wordt gediscussieerd, waarna per toerbeurt een mondelinge of schriftelijke groeps mening bij de docent wordt gepresenteerd. Ten slotte vindt er een klassikale nabespreking of een beoordeling door de docent plaats. Aan de hand van beoordelingsschema's leren leerlingen ook elkaar te beoordelen. Het modulenboek is tevens zo ingericht dat er vanaf 4 HAVO en 4 VWO een traject kan worden

foto: Chris van Houts

doorlopen naar volgende leerjaren en het schoolonderzoek in 5 HAVO of 6 VWO.

Deze aanpak maakt me nieuwsgierig naar de praktijk: biedt het boek voldoende blijvende uitdaging en variatie voor leerlingen, en is er sprake van verdieping in volgende leerjaren? Een belangrijk positief effect garandeert deze opzet in ieder geval: het spreken en luisteren wordt via de opdrachten direct én op een natuurlijke wijze getraind. Dat levert belangrijke voordelen op, bijvoorbeeld voor leerlingen met spreekangst, die gaandeweg meer zelfvertrouwen zullen kunnen opbouwen. Anderen zien wellicht snel in dat er wat schort aan hun luisterhouding of ontdekken een onvermoed talent voor het voorzitterschap in de groepsdiscussie.

Terug naar de uitdaging, de variatie en de verdieping. De volgens een betrekkelijk vast stramien aangeboden opdrachten en oefeningen zijn consequent en overzichtelijk opgebouwd, maar of dit zich herhalende patroon leerlingen blijvend motiveert, is de vraag. Wat mij meer overtuigt is de afwisseling in de opdrachten. Ze variëren van de analyse van de eigenaardigheden in Sonja Barends spreek-

gedrag tot Droogstoppels drogredeneringen, van de voorbereidingsfasering van een eigen betoog tot het beoordelen van een medeleerling in de voorzittersrol. Winst is ook zeker de logische lijn die wordt uitgezet van de voorexamenleerjaren tot en met het schoolonderzoek. Het herhalen van de theorie, gevolgd door voor elk leerjaar andersoortige opdrachten en oefenrondes levert de nodige ervaring en verdieping op. Merkwaardig overigens vind ik het feit dat het boek aangeeft dat de modules debatteren uitsluitend voor 4, 5 en 6 vwo bedoeld zijn. Een motivering voor deze keuze ontbreekt zowel in het leerlingenboek als in de docentenhandleiding.

Het theorieboek geldt als gids voor taalgebruikers die hun mondelinge taalvaardigheid willen verbeteren. Zo worden in het A-gedeelte onder meer adviezen ter verbetering van de spreekstijl gegeven, vaak voorkomende fouten in gesproken taal geïnventariseerd en wordt dieper ingegaan op de vaardigheid luisteren, vragen stellen en argumenteren. Bij dit belangrijke onderdeel komen de inductieve en deductieve methode en drogredenen

aan bod. Wat ik hierbij enigszins mis, is een overzicht van (geldige) soorten argumenten, zoals argumenten op basis van autoriteit, normen en waarden, oorzaak-gevolg. Het benoemen van argumenten op deze manier is voor leerlingen in de HAVO- en VWO-bovenbouw prima hanteerbaar heb ik ervaren en brengt de (on)aanvaardbaarheid van argumenten goed naar voren. Het A-gedeelte wordt afgesloten met een hoofdstuk over de documap (voorafgegaan door een docustartmap), waarin informatie over een zelfgekozen onderwerp verzameld en geordend wordt. Bij het onderdeel discussie, dat op mijn school deel uitmaakt van spreken en luisteren in de bovenbouw HAVO-VWO, is de documentatiemap onlosmakelijk verbonden met het voorbereidingsproces in de discussiegroepen. Ook voor Kees de Heer heeft het z'n waarde bewezen, getuige de plaats die hij de documap gunt in *Sprekenderwijs*. Hij bespreekt respectievelijk de onderwerpkeuze, de inhoud van de map en voorbeelden van goede begeleidende stellingen. Het hoofdstuk eindigt met een tiental praktische tips voor de documap.

De B-afdeling behandelt zoals gezegd de techniek van het betoog, de discussie en het debat. De drie gespreksvormen kunnen onafhankelijk van elkaar behandeld worden. Vanzelfsprekend is ook aandacht besteed aan verschillen en parallellen tussen deze vormen. Het hoofdstuk 'Betogen' verdeelt De Heer in vijf fasen, die het voorbereidingsproces betreffen: oriënteren, structureren, produceren, repeteren en presenteren. Elk onderdeel wordt uitputtend besproken. Bij leerlingen ligt de paragraaf over presenteren misschien wat zwaar op de maag; in deze paragraaf worden maar liefst achttien algemene tips gereserveerd met uitgebreide toelichting. Een kandidaatspreker zou zich er licht in kunnen verslikken.

Beknoper van omvang en anders van structuur zijn de hoofdstukken over discussiëren en debatteren. Bij 'Discussiëren' is gekozen voor de probleemoplossende discussie, waarin de deelnemers zich coöperatief opstellen in het gesprek. Er wordt ingegaan op de fasen in de discussie en het rollenonderscheid voor (soorten) discussianten, observators, verslagleggers en de voorzitter. Het hoofdstuk 'Debatteren' legt vooral het accent bij het

wedstrijd karakter van deze discipline, gaat in op de debatstelling, behandelt de vier vormen van bewijslast die aan de orde kunnen komen en bespreekt ten slotte de specifieke rolverdeling in het debat. Een klein minpuntje van de laatste twee hoofdstukken is mijns inziens, dat verwijzingen naar het voorbereidingsproces (in 'Betogen') ontbreken. De vijf genoemde fasen zijn immers ook uiterst bruikbaar in de voorbereiding van discussianten en *debaters*.

'Sprekenderwijs' is een nuttige en praktische aanwinst voor het spreek- en luisteronderwijs. 'Het wil een gids zijn', zo zegt Kees de Heer, 'voor ieder die het met mij eens is, dat het achterstellen van de mondelinge taalvaardigheden nu lang genoeg geduurd heeft.' Tegenspreken zal ik hem niet. Deze methode biedt een uitgesproken kans om de kloof van theorie naar praktijk in het moderne spreken en luisteronderwijs met succes te overbruggen.